

Kürdistan Haritalarındaki Jeopolitik Söylem

Berkan Öğür*

Özet

Bu makale tarihte Kürt gruplar tarafından çizilmiş haritaları incelemektedir. Bu kapsamda Birinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası konferanslara konu olmuş haritalar merkeze alınarak sonraki yıllarda çizilmiş Kürdistan haritalarındaki değişim ve değişimin gerekçeleri incelenecektir. Çalışmanın temelinde ise tüm haritalar gibi Kürdistan haritalarının da siyasi, ideolojik amaçlarla çizildiğini iddiası yatmaktadır. Bu kapsamda iddia eleştirel jeopolitiğin iddiaları ile temellendirilmektedir. Çalışmanın birinci bölümü -aynı zamanda teorik arka planı- eleştirel jeopolitiğin harita bilimine ve klasik jeopolitiğe getirdiği yeniliği kapsamaktadır. İkinci bölümde ise Kürt gruplar tarafından çizilen ve Birinci Dünya Savaşı'nın ardından tartışmaya açılan haritalar, bu haritalarda zaman içindeki değişimi ve değişimin sebepleri incelenmektedir. Bu yolla haritaların, iktidar, jeo-strateji ve siyasi/tarihsel kanıtlarla kurduğu ilişki üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Temsil, söylem, harita, Kürtler, Kürdistan

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi - berkanogur@sakarya.edu.tr

Geopolitical Discourse in Kurdistan Maps

Berkan Öğür*

Abstract

This paper investigates the maps drawn by Kurdish groups. It argues that all maps are drawn with a political and ideological aim. The article constructs its argument based on critical theory's claim developed and expanded in the middle of the twentieth century. The innovation of critical approaches brought for geopolitics and cartography constitutes the theoretic background of the article. In the first part, the article analyses new style of questioning of critical theory for geopolitics and cartography. In the second part, it analyses the maps drawn in history by Kurdish representatives and groups. In this way, the article puts the emphasis on the relation of maps to power, geo-strategy and political/historical argumentations. Finally, the article seeks to explain what Kurdistan means as a historical and geographical reality for the Kurds.

Keywords: Representations, discourse, map, Kurds, Kurdistan

* Res. Asst. Sakarya University, Center for Middle Eastern Studies - berkanogur@sakarya.edu.tr

Giriş

Devletlere ya da devletlerin içinde bir yönetim biçimi olarak eyaletlere, illere, ilçelere ait tüm sınırlar, belli ölçülerde hayali ve hayali olması itibarıyla de değişken, öznel bir kurgudur. Sınırların değişkenliğini belirleyen o sınırların içindeki toprağa anlam atfeden uluslar, devletler, o topraklarda yaşayan insanlardır. Tek tek bireylerin ve toplamda bir ulusun toprak parçasına verdiği anlam o toprak parçasını “yaşanılan mekan” ya da “vatan” haline getirmektedir. Bu bakımdan bazı coğrafyaların sınırlarını belirlemek, harita üzerinde konumlandırmak çok zordur. Aslında bir yönüyle coğrafya tahayyülünün subjektif olabileceğini de göz önüne alırsak bazı coğrafyaları konumlandırmanın neredeyse imkansız olduğundan bahsedebiliriz.

Uluslararası düzende devletlerin tanıdığı resmi sınırların tarihsel ve toplumsal dayanakları olduğu gibi ayrıca stratejik ve jeopolitik planların da bir parçasını oluşturmaktadır. Oysaki sınırlar tek başlarına diplomatik veya askeri bir mesele olmaktan öte kimlik tartışmalarını da içinde taşımaktadır. Zira söz konusu sınırlar sadece yeryüzünü parçalara bölmenin ötesinde, sınırların içinde devletlerin inşa ettiği kimliği pekiştirme işlevi görmektedir. Sadece coğrafi olarak değil aynı zamanda toplumsal anlamda içerisi-dışarı, biz-onlar ayırımını da beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan modern ulus-devletlerin çizdiği tüm sınırlar coğrafyaları kesin bir şekilde birbirinden ayırmayı başarırken bu sınırların toplumları, milletleri, dilleri, dinleri gerçek manada birbirinden ayırdığından bahsetmek güçtür.

Bu bakımdan coğrafya kendi başına anlamdan bağımsız, sınırı olmayan bir gerçekken; ona sınır çekmek, ona değer atfetmek daha da ötesi onu sahiplenmek anlamlarına gelebilmektedir. Coğrafyaya başta isim vermek yoluyla olmak üzere, üzerinde kurulmaya çalışılan iktidar, her ne kadar savaşlar yoluyla olsa da onun tarihselleşmesi, kalıcılaştırılması, hafızalara kazınması farklı şekillerde olmuştur. Harita çizmek de bu tarihselleştirmelerden, kalıcılaştırmalardan biridir. Bu bakımdan haritalar tek başlarına bir resim olarak görünmesine rağmen içlerinde bugünü, bugünkü siyasetleri kuran hikayeler barındırırlar. Buna bağlı olarak harita çizimi de coğrafyayı tarafsız bir biçimde kağıt üzerinde düzenlemekten çok üzerinde kurulan yapının meşrulaştırılması, temsil edilmesi anlamına gelmektedir.

Söz konusu coğrafyalardan bir tanesi de Kürdistan'dır. Bugün farklı kesimlerce politik sebeplerden ötürü değişik şekillerde isimlendirilen ve sınırları çizilen (ya da çizilemeyen) Kürdistan, isim itibarıyla yüzyıllar-

dan beri var olmasına rağmen tam olarak neresi olduğu, bir coğrafyaya mı yoksa etnik bir kökene mi vurgu yaptığı tartışma konusudur.¹ Böyle bir coğrafyanın var olduğu, üzerinde yüzyıllardır bir toplumsal grubun yaşadığı açık bir gerçek olmasına rağmen tarih boyunca birçok devletin hatta aşiretlerin çıkar mücadelesi nedeniyle hakim olan devletin iktidar alanına göre sınırları belirlenmiş, bu hakimiyet uluslararası arenada resmi sınır kabul edilerek haritalaştırılmıştır.

Kürdistan coğrafyası da tarih boyunca Kürtler ya da Kürt olmayanlar ve Batılılar tarafından haritalaştırılmıştır. Bu durumda her bir harita siyasi söylemin resmedilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda gerek akademik metinlerde gerek sosyal medya başta olmak üzere kitle iletişim araçlarında binlerce Kürdistan haritasının varlığından bahsedebiliriz. Ancak bu çalışmada söz konusu Kürdistan haritalarından belli başlı olanlarına yer verilecektir. Çalışma için seçilen haritaların temel özelliği tarihte Kürtler tarafından çizilmiş haritalar olmasıdır. Her biri farklı çalışmaların konusu olmuş bu haritaların özel yanı elbette ki Kürt temsilciler tarafından çizilmiş olması ve kısmen de olsa uluslararası temsilcilerin olduğu görüşmelere sunulmuş ya da sunulmak amacıyla hazırlanmış olmasıdır. Ancak Kürdistan haritalarını incelemeyen önce eleştirel yaklaşımın harita okunması hakkındaki ilkeleri üzerinde durulacaktır.

Bir Söylem ve Temsil Biçimi Olarak Harita

Eleştirel teorinin bir düşünme biçimi olarak sosyal bilimlerde yaygınlık kazanmasıyla birlikte haritaların okunması da tartışmaya açık bir hale gelmiş, harita çizimi teknik bir uğraş olarak görülmenin ötesine geçerek haritadaki çizgiler sorgulanmaya başlanmıştır. Haritalar, sınırlar ve daha genel anlamda haritada kullanılan işaretler eleştirel teorinin getirdiği yenilik biçiminde yeniden sorgulanmış ve pozitivist akımın kelimeleriyle “bilimsel”, “doğru”, “objektif”, “tarafsız” olarak ifade edilen kavramlar

1 Kürtler tarihi üzerine yazılmış birçok eserde Kürdistan’ın tam olarak etnik kökene mi yoksa bir coğrafyaya mı işaret ettiği tartışmasına değinilse de en kapsamlı tartışma Maria T. O’Shea’nin “Trapped Between the Map and Reality: Geography and Perceptions of Kurdistan” adlı eserinde bulunabilir. Bunun dışında Kürtlerin siyasi tarihinden ziyade Kürdistan’ın sınırlarındaki değişimi inceleyen Nejat Abdulla’nın, İmparatorluk, Sınır ve Aşiret: Kürdistan ve 1843-1932 Türk-Fars Sınır Çatışması” isimli eseri de yine Kürdistan’ın sınırları ve yapısı hakkında zengin bir tartışmayı barındırmaktadır.

ve yapılar sınıf, cins, ırk, ideoloji, güç ve bilgi gibi kavramlar etrafında yeniden tartışmaya açılmıştır.²

Bu bölümde açıklamaya çalışacağımız eleştirel teorinin getirdiği eleştirel olma yeniliği bize coğrafyanın tek başına anlamdan bağımsız olduğu, çizilen sınırların ve harita üzerinde kullanılan diğer işaretlerin belli bir gerçekliği inşa ettiğini söylemektedir. Bu açıdan haritalar sadece coğrafyanın kağıda aktarılmış bir resmi olarak değil; bilgi, siyasi amaç (ya da ideoloji), iktidar gibi kavramlarla birlikte ele alınması gereken bir temsil biçimi olarak incelenmelidir. Bu şekliyle “bilginin mekânsal biçimi” şeklinde ifade edebileceğimiz haritalar önemli bir coğrafi temsil biçimi olarak coğrafya söylemlerimizin merkezinde yer alır. Eleştirel haritacılığın önde gelen düşünürlerinden Harley’e göre de haritalar, içinde “gömülü halde bir söylem” barındıran ve çoğu zaman kurgunun merkezinde yer alan güçlü bir temsil aracıdır.³

Harley ile benzer görüşlere sahip Biggs de “bilimsellik” iddiası ile dünyayı bölen, sınırlandıran teknik bilgilerin altında haritaların çizilmesine, kullanılmasına imkan veren siyasi ve ideolojik bir dil olduğu fikrini savunur.⁴ Uzaklıkların ölçüldüğü, coğrafyaların isimlendirildiği teknik bilginin içine gömülü bu dil, siyasi/ideolojik, toplumsal ve tarihsel anlatıları ve yapıları da içermektedir. Bu bakımdan haritalar, politika yapıcılara coğrafyayı kendi politikalarına uygun şekilde çizerek, politikalarının kamuoyunda güçlü bir biçimde temsil edilmesine olanak sunarlar. Bu bakımdan biz bir haritaya baktığımızda bilimsel olduğu iddiasıyla gerçekliği verili olarak alırsak ama aslında hayal edilen, tasarlanan, bir söylem veya ideoloji etrafında kurgulanan bir dünya görürüz.⁵ Harley haritada kurgulanan dünyanın yapılarını –ki Harley buna “hikaye” diyor- çözebilmemiz, sorgulayabilmemiz ve içinde gömülü olan dili açığa çıkartabilmemiz için bir başka önemli nokta olarak haritayı çizenlerin ideolojisini ve siyasi ajandasını,

2 Harley, J. Brian, “Deconstruction the Maps”, *Cartographica*, Vol. 26, No. 2, 1989, pp. 2-3.

3 Harley, J. Brian, “Maps, Knowledge and Power”, *Geographic Thought* (içinde), George Henderson, Marvin Waterstone (Ed.), New York: Routledge, 2009, s. 129-130.

4 Michael Biggs, “Putting the State on the Map: Cartography, Territory and European State Formation”, *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 41, No. 2, 1999, pp. 374-411.

5 Karen Culcasi, “Cartographically Constructing Kurdistan Within Geopolitical and Orientalist Discourses”, *Political Geography*, 25, 2006, s. 685.

daha genel bir ifadeyle toplumsal ve siyasi bakış açısını, kimliğinin deşifre edilmesi olarak görmektedir.⁶

Çizilen her haritanın bir gerçeklik iddiası olmasına rağmen hepsinin gerçeklik temsilleri kamuoyunda aynı etkiyi yaratmamaktadır. Haritaların gerçeklik temsillerini daha farklı bir ifadeyle temsil güçlerini etkileyen ve küresel çapta kabul görmesini sağlayan da haritadaki gömülü dilin dayandığı toplumsal bağlar, meşruiyet araçları ve elbette ki bunların her birinin iktidarla kurduğu ilişkidir.⁷

Harita ve Temsil Gücü

Her bir harita aslında gerçekliğin bir biçimde temsil edilmesi anlamına gelir. Haritanın sunduğu bu gerçeklik sosyal, siyasal, kültürel ve tarihi varsayımlara/verilere dayanır. Bu bakımdan her haritada gücün ve siyasetin gizli olduğu, toplumsal dayanakları olan jeopolitik bir söylem vardır.⁸ Bu jeopolitik söylem, harita temsiliyle görünür kılınır. İktidar, gücünü ve egemenlik alanını harita üzerinde “topraksallaştırarak somutlaştırır” ve görünür hale getirir. Bu bakımdan haritalar tek başlarına bir güç aracı oldukları, hatta gücün ta kendisi, ete kemiğe bürünmüş hali olarak da karşımıza çıkarlar. Foucault iktidarın gücünü somutlaştırmasını “Toprağı nasıl damgalayabilirim, nasıl sabitleyebilirim, nasıl korur veya genişletirim?” sorusunun cevabı olarak görür.⁹ Haritanın bilgi ve güç ile olan ilişkisini Foucault, daha genel bir kavramla “iktidarla” açıklasa da Harley, haritaların bir güç aracı olarak ya da gücün kendisi olarak algılanmasının daha çok ulus-devletle birlikte anlaşılabileceğini ifade etmiştir. Böylece Harley, harita-güç ilişkisinin kökeni ile ulus-devletin doğuşunun asla birbirlerinden ayrılamayacağını savunur.¹⁰

Ulus-devletten önce harita çizimi belirgin sınırları kapsamadığı gibi keskin bir egemenlik alanını da işaret etmiyordu. Sınırlar daha çok dağ, akarsu, geçit veya kale gibi doğal nesnelere belirleniyordu. Harita çizi-

6 Harley, J. Brian, “Maps, Knowledge and Power”, s. 129-130.

7 Harley, J. Brian, “Maps, Knowledge and Power”, s. 133.

8 Jeremy Black, Maps and Politics, The University of Chicago Press, London, 2002, s. 75.

9 Michel Foucault, Güvenlik, Toprak, Nüfus, Ferhat Taylan (çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 58-59.

10 Harley, J. Brian, “Maps, Knowledge, Power”, s. 139.

mindeki ve okunmasındaki bu radikal değişim kapitalist yayılmacılığın, matbaanın her alana girmesiyle mümkün olmuştur. Bir iktidar biçimi olarak devletin her alana nüfuz etmesiyle egemenliği gösteren işaretler doğal çevre olmaktan çıkıp onların yerini başkentler, nüfus merkezleri gibi keskin sınırlarla belirlenmiş siyasal işaretler almıştır. Bu değişimin son halkası ise haritaların coğrafyayı okuma biçimi olmaktan çıkarmış, iktidarın (ulus-devlet) dünyayı siyasal olarak harita üzerinde kurması ve bunun devamında da harita gerçekliğinin fiziki gerçekliği inşa etmesi olmuştur.¹¹ Sonuç olarak ulus-devlette görünür hale gelen bu radikal değişimle birlikte “harita bir gücün temsili olarak yeniden tanımlanmış”¹² ve Foucault’nun kaydettiği gibi iktidar, harita ile hem kendi egemenliğini görünür hale getirirken hem de haritayı kendi iktidarının dayanaklarından biri haline getirmiştir. Yani harita iktidar için hem egemenlik kurma aracı hem de egemenlik alanını gözler önüne serme aracı olmuştur.

Black ve Culcasi’ye göre ise haritaların iktidarın elinde güce dönüşmesinin en iyi yolu haritanın coğrafyaya yüklediği anlam ve bu anlamın gerçek, verili (given) ve belki de en önemlisi “objektif” olduğu iddiasıdır. Bunun sonucu olarak bu anlam, iktidarın inşa etmek istediği gerçekliğe ve çıkarlarına dayalı temsil olarak kendini gösterir. Bu yönüyle haritalar, “bilgiyi” veya “olayı” açığa çıkarmaktan çok kamu görüşünü etkileme işlevi görür. Haritaların, harita üzerindeki sembollerin, okların, renklerin, resimlerin kullanılması vasıtasıyla, “ulusal birlik veya uluslararası işgal korkusu” gibi duygusal ifadeler çağrıştırılabilir. Bu bakımdan haritalar gerçeğin bir temsili olduğu iddiasındadırlar ve aynı zamanda da iktidarın propagandasını yaparlar. Bu yolla, “diğer” ortadan kaldırılincaya ya da ona hakimiyet kuruncaya dek siyasal pozisyona göre jeopolitik bir söylem üretilir, haritalar da bu söylemi görünür kılınmasını sağlayan temsil işlevi görür.¹³

Elbette bir haritanın iktidar tarafından çizilmesi, iktidarın söyleminin bir parçası olması kamuoyunu etkilemesi bakımından tek başına yeterli olmaz. Haritaların dayandığı, iddia ettiği, inşa ettiği bir gerçeklik vardır

11 Michael Biggs, “Putting The State on the Map”, s. 374, Benedict Anderson, Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması, İskender Savaşır (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s. 191-192.

12 John Brain Harley, “Deconstructing the Map”, s. 1.

13 Karen Culcasi, “Cartographically Constructing Kurdistan Within Geopolitical and Orientalist Discourses”, s. 686., Jeremy Black, “Maps and Politics”, 75.

ve harita da zaten bu gerçekliğin bir temsili, özeti olduğu iddiasındadır. Bu nedenle her haritanın toplum bakışını etkileme gücü vardır/yoktur. Bu türden mesajı olan her harita kendine toplumsal ve tarihsel bir temel arar ve bu temel, haritanın temsilini güçlü kılar. Bu mesajlar, bizim coğrafi tahayyüllerimizi oluşturmamıza yardım eder. Bu bakımdan haritalar her ne kadar gerçeğin doğru yansıması gibi kullanılsa da aslında toplumsal bağlamı olan tarihsel metindir. Tarihsel olması da onun temsilinin gücü açısından önemlidir.¹⁴

Aslında temsil gücü ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi en iyi Said'in özetlediğini de söyleyebiliriz. Said'e göre temsil gerçeğe sadakatle bağlı olmamakla birlikte gerçeğe yaslanmak, ondan güç almak durumundadır.¹⁵ Bir temsil biçimi olarak haritaların da üzerine kurulduğu "gerçeklik" iddialarının temelinde sosyolojik verileri ve tarihi okumaları görebiliriz. Çünkü bu gerçeklik iddiası, siyasi olarak kimin nereye kadar yaşama hakkı olduğunu, yaşam hakkının nerede başlayıp nerede bittiğini göstermektedir. Kimin tarihsel olarak nerede yaşadığı ve bunun haritaya aktarılışı bu yüzden önemlidir. Bu, Anderson'un deyişiyle, "mekanda yaşamayı miras olarak almak"¹⁶ anlamına gelir ki bu da bir yerde tarihte de yaşamış olmak, bugün de o coğrafyada yaşama hakkına sahip olduğu iddiasına dönüşmektedir. Bu bakımdan haritalardaki "gerçekliği" kuran dayanak noktalar da daha çok sosyolojik verilerde ve tarihsel okumalarda aranmaktadır.¹⁷

Haritaların bu rolü resmi sınırların meşruiyet kazanmasına yardımcı olduğu gibi içerisi-dışarısı gibi sosyolojik tartışmalara da kapı açar. Mekan, sınır, sembol isimlerinin kullanılması da bunun temsili yönüdür. Bu şekilde haritalar tüm coğrafi ve beşeri özelliklerinden uzaklaştırılarak tamamen "logo" olarak temsil aracı işlevi görür. Bunun geçmişi sömürgecilik çağına kadar götürebiliriz. Sömürgecilik çağında haritalar her bir imparatorluk kendi sömürgelerini göstermek için sömürge alanları imparatorluğun kendi rengine boyanıyordu. Bu durum ulus-devletle de devam etmiş ve bu yeni harita, okulda, kamu kurumlarında her yerde popüler hale getirilerek

14 John Brain Harley, "Deconstructing the Map", s. 1.

15 Edward Said, "Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları", Berna Ülner (çev.), İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 30-31.

16 Benedict Anderson, Hayali Cemaatler, s. 193-194.

17 Sezgi Durgun, "Memalik-i Şahane'den Vatan'a", İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 23-25., Jeremy Black, "Maps and Politics", s. 75.

“logo” olarak hafızaya kazınması sağlanmıştır.¹⁸ Günümüzde de bir atlasın siyasi sınırlar sayfasını açtığımızda karşımıza çıkan farklı farklı renklerle boyanmış ulus-devletleri görürüz. Her bir renk sınır komşularından farklı bir renge boyanmıştır. Bu yöntemle her bir devletin topraksal varlığının logo olarak kullanılan harita yoluyla akıldan çıkmaması sağlanmaktadır. Bu şekliyle haritalar iç-dış ayırımı yaparak içeride kalanlara hem fiziksel anlamda coğrafi olarak hem de ideolojik anlamda siyasi olarak “güvenilir bir vatan” sunmaktadır.¹⁹ Vatan söyleminin kurulması kadar “içeri”deki kitleler tarafından kabul görmesi de “vatan”ın kutsanması, milyonca kez tekrar edilmesiyle, “kutsal bir dua gibi hafızalara kazınmasıyla” mümkün hale gelir.²⁰

Öte yandan haritalar, çizdiği sınırlarla sınırın ötesini de inşa ederek kimlik oluşumuna katkı sağlar. Bu yönüyle kültürel sistemleri etkileme, temsil etme gücü olan haritaların hangi toplumsal düzlemde üretildiği, tarihi arka planı, ideolojik kökenleri ele alınarak okuması yapılmalıdır. Burada haritalar için önemli olan siyasi kaygılarla çizilen sınırların arasında kalan değerleri ortaya koymaktır. Bu değerler etnik, siyasi, dini ve sınıf kökenli olabilir. Çünkü bir harita çizimi bu tür toplumsal ve tarihi değerleri de içerir.²¹

Haritalar jeopolitik temsilin önemli ayağını oluştursa da tek başına jeopolitik temsilin tümü anlamına gelmez. Jeopolitik temsili belirleyen önemli bir unsur da kimliğe yüklenen anlamdır. Bu açıdan -eğer ulus-devlet jeopolitiği örneği üzerinden düşünecek olursak- jeopolitik temsilin belirlenmesi -Said’in dediği gibi- gerçeğe yaslanmak zorundadır. Bu bakımdan devletin inşa etmeye çalıştığı ulus jeopolitiği toplumsal yapı ile özdeş olmak zorunda olmamakla birlikte sırtını toplumsal yapıya dayamak, toplumun kimliğine yaslanmak zorundadır. Böylelikle hem toplumsal kimliğin üzerinde yükselir hem de kimliğin yeniden inşa edilmesinde önemli bir işlev görür.²²

18 Benedict Anderson, “Hayali Cemaatler”, s. 194-195.

19 Yves Lacoste, “Coğrafya Savaşmak İçindir, Özne Yayınları, Ayşin Arayıcı (çev), İstanbul, 1998, s. 43.

20 Karen Culcasi, “Cartographically Constructing Kurdistan Within Geopolitical and Orientalist Discourses”, s. 687.

21 John Brain Harley, “Deconstructing the Map”, s. 5.

22 Gertjan Dijkink, “Geopolitical codes and popular representations”, *GeoJournal*, 1999, 46: 293-299, s. 295.

Bu anlatılanları Kürdistan bağlamında düşünecek olursak “Büyük Kürdistan”ı haritalandırmak, Kürt milliyetçileri için önemli bir araç olarak durmaktadır. Ancak buradaki asıl sorun çizilen haritaların hangi deliller kullanılarak çizildiği ve temsil gücünün ne derece yüksek olduğudur.²³ Bu nedenle harita üzerindeki sınırların nereleri gösterdiği değil aynı zamanda “nasıl” çizildiği de önemlidir.²⁴ Bu yanıt sadece sınırların harita üzerinde nasıl çizildiğine değil sınırla birlikte kimliğin ve tarihin nasıl inşa edildiği sorusuna verilen cevabı da içinde barındırmaktadır. Çünkü sınırların ve daha genel manada harita işaretlerinin “gerçeklik iddiasının” kabul görmesi tarihsel ve toplumsal dayanaklarla mümkündür.

Aynı yöntemle okumaya çalıştığımızda tarihte Kürtler tarafından çizilmiş haritaların da stratejik, siyasi, toplumsal söylem dilini kullandığını görebiliyoruz. Kürt siyasi liderleri tarafından tarihte çizilmiş Kürdistan haritaları, çoğu zaman hedefleri tam olarak yansıtmamaktadır. Bu nedenle de Kürt temsilcilerinin ya da gruplarının çizdiği Kürdistan haritaları farklılık gösterdikleri gibi aralarında bariz zıtlıklardan da bahsetmek mümkündür.²⁵

Bu bakımdan bir Kürdistan haritasının eleştirel bir biçimde okunması da çizilmesi de Kürtlerin ve Kürdistan’ın tarihine ve toplumsal yapısına ilişkin bilgiyi gerekli kılar. Bu bilgiler sınırların “gerçeklik” inşasının hangi toplumsal ve tarihi -hatta etimolojik- dayanaklarla yapıldığının bilinmesi açısından önemlidir. Örneğin eğer Kürdistan’ı “dağların ülkesi” olarak değil de “Kürtlerin yaşadığı yer” anlamında ele alırsak çizilecek haritanın temsil gücünün yüksek olması için sınırların içinin Kürtleri kapsamaması gerekmektedir. Ancak bu tartışma, “Kürt olmanın gerekleri nelerdir?” gibi kimlik soruşturmasını taşıyan soruları da beraberinde getirecek, dil, kültür, din gibi kimliğin belirleyici öğeleri tartışmaya dahil olacaktır. Örneğin tarihte Kürtlerin yoğunlukla yaşadığı yerleri gösteren ilk haritayı çizen Beg’in çizdiği Kürdistan sınırları²⁶ daha çok dile yani Kürtçeye atıf yapan bir Kürdistan’dır. Onun çalışmasında Kürdistan’ı belirleyebilmek

23 John Brain Harley, “Deconstructing The Map”, s. 2.

24 Maria T. O’Shea, “Trapped Between the Map and Reality: Geography and Perceptions of Kurdistan”, London: Routledge, 2004, s. 11-12.

25 Maria T. O’Shea, “Trapped Between the Map and Reality: Geography and Perceptions of Kurdistan”, s. 7-8.

26 Muhammet Emin Zeki Beg, “Kürtler ve Kürdistan Tarihi”, İstanbul: Nübihar Yayınları, 2013, s. 33-56.

için Kürtçenin nüfusun çoğunluğu tarafından konuşulduğu coğrafyaya bakmak gerekir. Tam etnisite kökenli olmasa da Kürt tarihi üzerine yazılmış Şerefname’de Şerephan Bitlisi yarı etnik temelli bir söylem geliştirebilir. Bu bakımdan çizdiği Kürdistan, Kürtlerin kökenine giden bir çalışmadır.²⁷ Sonuç olarak en başta söylediğimiz gibi bir haritadaki sınırların sorgulanması beraberinde kimliğe, tarihe ve siyasete ilişkin okumaları da içinde barındıracaktır. Kürdistan örneğine döndüğümüzde ise Kürdistan’ın tarihi, etimolojik ve Kürtlerin toplumsal yapısı, kimliği Kürdistan haritalarına eleştirel bakmamızı kolaylaştıracaktır.

Tarihi Arka Plan

Kürdistan’ın sınırları hiçbir zaman belli olmamasına rağmen, birçok Kürdistan betimlemesi dikkate alındığında, Zagros Dağları coğrafi merkez olarak kabul edilir.²⁸ Bu bölgede tarih boyunca Türkler, Ermeniler ve Araplarla iç içe yaşayan Kürtlerin varlığı Gunter’e göre milattan önce VI. yüzyıla kadar gitmektedir.²⁹ VII. yüzyılda İslamiyet’in yayılmasına kadar Farslar, Romalılar, Bizans gibi birçok imparatorluğun hakimiyeti altına giren Kürdistan, tüm bu tarihsel süreç boyunca aşirete dayalı bölünmüş kültürel yapısını korumuştur.³⁰

Tarihi boyunca Kürdistan’ı en çok ve en uzun süre hakimiyet altına alan Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. Bünyesindeki azınlıklara tolerans siyasetiyle yaklaşan Osmanlı Devleti, aynı siyaseti Kürtlere de uygulamıştır. Aslında Sünni İslam geleneğine dayanan Osmanlı İmparatorluğu’nda büyük bir çoğunluğu Sünni olan Kürtler, dini bakımdan azınlık grubu oluşturmuyordu.³¹ Osmanlı Devleti’nin bölgeyi idari yönetim biçimi olarak “Kürdistan” olarak tanıması ve bölge aşiretlerine bölgede yerel güç gibi davranma imkanını verdiğini de göz önünde bulundurursak Osmanlı İmparatorluğu içinde bir Kürdistan tartışmasını gerekli kılmıyordu. Kürdistan’ın

27 Şerephan Bitlisi, “Şerefname: Kürt Tarihi (1. Cilt)”, İstanbul: Nubihar Yayınları, 2014.

28 Karen Culcasi, “Locating Kurdistan”, *Borderlines and Borderlands*, Alexander C. Die-ner, Joshua Hagen (ed.), Rowman&Littlefield, Lanham, 2010, s. 108.

29 Michael M. Gunter, “The Kurds Ascending”, New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 3.

30 Wadie Jwaideh, “Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi: Kökenleri ve Gelişimi”, İstanbul: İletişim, 2002, s. 120.

31 David McDowall, “The Modern History of Kurds”, New York: I. B. Tauris, 2007, s. 40.

sınırlarına ilişkin asıl tartışma –bugünkünün aksine Batı sınırları değil- Doğu sınırları olmuştur. Dönemin Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti altındaki Kürdistan, beylikler ve aşiretler şeklinde örgütlenmiş bir toplumsal yapıya sahipti. Bu beyliklerin bir kısmı Osmanlı İmparatorluğu’nun hakimiyetini kabul etmiş bir kısmı da Osmanlı ile rekabet halinde olan Safevi İmparatorluğu’nun hakimiyetini kabul etmiştir. İki imparatorluk arasında sınır olan –hatta kimi tarihçilere göre “tampon bölge” olan- Kürdistan’ın doğu sınırları iki imparatorluğun savaşları boyunca sık sık değişikliğe uğramıştır.³²

Bu savaşların sonunda kazanan Osmanlı İmparatorluğu olmuşa bile Kürtlerin yaşadığı coğrafyanın büyük bir bölümünün kontrolünü 19. yüzyılın ortalarından itibaren kaybetmeye başlamıştır. Dönemin milliyetçi dalgasına da bağlı olarak Kürt milliyetçiliği bu dönemde gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde çeşitli Kürt aşiretlerinin milliyetçilik temelli isyanları olsa da Kürt milliyetçiliğinin, aynı dönemde Balkanlar’daki milliyetçilik kadar gelişmiş olduğunu söyleyemeyiz. Özoğlu, Kürtlerin bu tarihlerdeki milliyetçiliğini “ön-milliyetçilik” olarak niteler ve bu dönemin ilk Kürt örgütlerinin kurulduğu 1902 yılına kadar devam ettiğini söyler. Özoğlu’na göre Kürtler arasında milliyetçilik bu tarihten itibaren olgunlaşmaya başlamıştır.³³

Aslında milliyetçiliğin gelişmesiyle birlikte Kürdistan’da da sınırlarla ilgili tartışmaların dinamiklerinin de önemli ölçüde değiştiğini görüyoruz. 19. yüzyıla kadar Kürdistan’ın Doğu sınırlarının oluşmasında Kürt toplumunun dini yapısının önemli bir etkisi olduğu dikkati çekmektedir. Osmanlı ile Safevi Devletleri arasında yapılan savaşlarda Şii Kürtlerin Safevi Devleti’ni, Sünni Kürtlerin ise Osmanlı Devleti’ni desteklediği ve hatta savaşa katıldığı göz önüne alınırsa Kürdistan’ın Doğu sınırının oluşmasında Kürt toplumunun dini yapısının etkili olduğu yorumunu yapabiliriz.³⁴ An-

32 Nejat Abdulla, “İmparatorluk, Sınır ve Aşiret: Kürdistan ve 1843-1932 Türk-Fars Sınır Çatışması”, İstanbul: Avesta, 2009, s. 36.

33 Hakan Özoğlu, “Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği”, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2009, s. 94.

34 Öte yandan önemli bir ayrım olarak da ifade etmek gerekir ki aşiretlerin savaşlarda mezhepsel kimliklerini öne çıkararak tutum almaları savaş sonunda sınırların çizilmesinde pek de etkili olmadığını Sünni ve Şii Kürt aşiretlerinin bölgede dağınık bir şekilde yayılmış olmasından anlıyoruz. Savaşlar ya da antlaşmalar yoluyla çizilen sınırlar sonunda Osmanlı sınırları içinde çok sayıda Şii/Alevi aşiretini bulmak mümkün iken Safevi Devleti sınırları arasında da çok sayıda Sünni Kürt aşiretini saymak mümkündür.

cak 19. yüzyıldaki milliyetçilik dalgasıyla birlikte Kürt toplumunun temsil edilmesinde Sünni ya da Şii gibi dini unsurlar yerine “Kürt olmak” gibi milliyetçi hassasiyetlerin öne çıktığı fark edilmektedir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu’daki dengelerin yeniden kurulduğu dönemde Kürt temsilciler, Kürtlerin dini değil milli hassasiyetlere önem verdiği, Kürtlerin yaşadığı bölgedeki yoğunluk gösterilirken Kürt kimliğine vurgu yapılmıştır.³⁵

Bugün ne kadar Kürt olduğu konusunda çok tartışmalı rakamlar verirse de kesin olan bir şey var ki o da Kürtler yoğun olarak Türkiye, Irak, İran ve Suriye gibi dört ülkenin sınırları içinde yaşamaktadır. Bu ülkeler arasında Türkiye’de yaklaşık olarak 15 milyon Kürt bulunmaktadır ki bu nüfusun da önemli bir kısmı Kürdistan olarak nitelendirilebileceğimiz coğrafyadan ya ekonomik ve siyasi sebeplerle göç etmiş ya da göç ettirilmiştir. Türkiye dışında Irak’ta 6 milyon, İran’da 7,5 milyon, Suriye’de 1,5 milyon Kürt yaşadığı sanılmaktadır. Bunların dışında Rusya ve Avrupa da dikkate alındığında 30 milyonun üzerinde bir Kürt nüfusundan bahsedilebilir.³⁶

Kürdistan’ın Etimolojisi ve Coğrafi Yapısı

Kürdistan kelimesinin ilk olarak ne zaman, kim tarafından kullanıldığı, ne anlama geldiği hususundaki tartışmalar aydınlanmış değildir. Gerek kelimenin etimolojisi üzerine yapılan araştırmalar gerekse Kürtlerin kökeni ve ataları üzerine yapılan araştırmalar çok eski devirlere, tarihin başlangıcına, efsanelere, mitlere, ilkel dini inançlara kadar gitmektedir. Ancak yine de Kürdistan isminin ilk kez geçtiği varsayılan tarihi metinler vardır ve bilimsellik iddiasındaki araştırmalar da bu tarihi metinlere dayanmaktadır.

Bazı kaynaklara göre Kürdistan’dan ilk bahseden ilk Avrupalı seyyah Marco Polo’dur. 1271 ile 1295 yılları arasında Ortadoğu gezisi gerçekleştiren Marco Polo, seyahat notlarında Kürdistan’dan coğrafi bir yapı olarak bahsetmiştir.³⁷ Bir başka kaynağa göre ise Kürdistan’ın kökeni, Farsi kay-

Bu konuda detaylı bilgi için David McDowall’ın *A Modern History of the Kurds* eserinde “Kurds in Ottoman-Safavid Struggle” başlığı incelenebilir.

35 Nejat Abdulla, “İmparatorluk, Sınır ve Aşiret: Kürdistan ve 1843-1932 Türk-Fars Sınır Çatışması”, s. 306-310.

36 Michael M. Gunter, “Historical Dictionary of the Kurds”, Maryland: Scarecrow Pr, 2011, s. 3-4.

37 Nejat Abdulla, “İmparatorluk, Sınır ve Aşiret: Kürdistan ve 1843-1932 Türk-Fars Sınır Çatışması”, s. 35.

nakların aksine “dağların ülkesi” değil Karduililerin ülkesi anlamına gelen “Kurdçikh” kelimesine dayanmaktadır. Kurdçikh Ermenice bir kelimedir ve ileriki yıllarda “Ermenilerin Kürdistanı” anlamını alacaktır. Bu kaynağa göre Kürdistan, kuzeyde Waspurkan (Van) güneyinde Asur, doğusunda Ermenistan, Batısında “Muğ” (Muş) yer alıyordu.³⁸ Ancak Kürdistan kelimesinin bu hali Kürdistan’ı coğrafi bir yapı olarak tanımlıyor ve Kürtleri çağrıştıran etnik yapıdan bahsetmiyordu. Kürdistan “Kürtler’in yaşadığı yer” anlamında ilk kez Calayeride 1330’lü yıllarda, sonrasında ise Ciziri, Kürdistan’ı şiirlerinde “Kürtlerin yaşadığı yer” anlamında kullanmıştır.³⁹

Kaynaklara göre Kürdistan kelimesi devlet kademesinde ilk kez Selçuklular zamanında kullanılmıştır. Selçuklu kaynaklarında geçen Kürdistan, Azerbaycan ile Loristan (bugünkü İran sınırlarında kalmaktadır) arasında, Zağros Dağları’nın Batısında kalan bölgedir.⁴⁰ Selçuklu kaynaklarında bu bölgeye Kürtçenin konuşulduğu yerleri betimlemek için Kürdistan ismi verilmiştir.⁴¹ Emir Şeref Han Bitlisi “Şerefname” adlı eserinde Kürdistan isminin “Dersim” için kullanıldığını söyleyerek şöyle der: “Kürdistan Hürmüz’de başlar ve Malatya, Maraş sınırlarında sona erer. Kuzeyinde Aryan eyaleti güneyindeyse Musul ve Irak vardır. Kürdistan Fars ve Kerman sınırlarından başlayarak Van ve Erzurum dağlarına kadar uzar”.⁴² İslam Ansiklopedisi’ne göreyse Kürdistan sınırları daha da küçüktür. Bu kaynakta geçen Kürdistan “güneydoğu yönünde Loristan’dan başlayıp kuzeydoğu yönünde Malatya’ya kadar uzanan dikdörtgen şeklinde toprak parçasıdır”. Dönemin Irak Ulaştırma Bakanı olan Muhammed Emin Zeki’ye göreyse Loristan’ın büyük bölümü Kürdistan’a dahildir ve Kürdistan’ın asıl sınırları, kuzeyde Eleştirt ve Erzurum’a kadar uzanır, bu iki yerleşim birimini de kapsar.⁴³ Kürdistan sınırlarına ilişkin tartışmada Emin Zeki en doğru ifadenin Kürtlerin Kürdistan dediği yerleri belirlemek olduğunu söyler. Bu bakış açısına göre yaptığı çalışmasında Emin Zeki, Kürdistan’ın Ararat Dağları’na ve Gürcistan sınırına kadar uzandığını söyler ve Kürdistan’ın Batı sınırının belirlenmesinde her zaman sıkıntılar olduğunu belirtir. Ona

38 Muhammed Emin Zeki Beg, “Kürtler ve Kürdistan Tarihi”, s. 20-30.

39 Nejat Abdulla, “İmparatorluk, Sınır ve Aşiret: Kürdistan ve 1843-1932 Türk-Fars Sınır Çatışması”, s. 36.

40 Muhammed Emin Zeki Beg, “Kürtler ve Kürdistan Tarihi”, s. 31.

41 Wadie Jwaideh, “Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi: Kökenleri ve Gelişimi”, s. 2.

42 Şerephan Bitlisi, “Şerefname: Kürt Tarihi (1. Cilt)”, s. 74-75.

43 Muhammed Emin Zeki Beg, “Kürtler ve Kürdistan Tarihi”, s. 34.

göre birçok bakımdan Kürt olduğu aşikar olanlar dahi dönemin toplumsal politikalarından ötürü kendini Türk göstermektedir. Emin Zeki, Kürtlere göre Kürdistan'ın diğer sınırlarının ise şu şekilde oluştuğunu iddia ediyor: "Kürtlerin Gürcülerle birlikte yaşadığı Kars'tan başlayan Kürdistan, Erzurum, Erzincan, Dersim, Harput'tan geçen, oradan Diyerbekir'e varan, oradan Dicle Nehri boyunca uzanarak Hamreyn dağlarına ulaşan bir çizgi çizersek, bu çizgi Osmanlı Kürdistan'ını oluşturur".⁴⁴ Kürtler üzerine ilk araştırmacılarından biri olan Jwaideh⁴⁵ ise Kürdistan'ı belirlerken doğal sınırlara vurgu yapıyor: "Kürdistan'ın üç dağ sırasından oluştuğu söylenebilir: Ermeni Toroslar, İç Toroslar ve Zagroslar." Jwaideh'e göre Kürtlerin yaşadığı bu bölge, hem Kürtlerin yaşaması ile hem de doğal bloklar oluşturduğu biçimiyle Kürdistan'dır. Bölgenin topografik yapısından bahseden Jwaideh, Kürdistan'ın binlerce yıllık oluşum sonucunda sıra dağların oluştuğunu ve Kürdistan'ın da tümüyle bir blok oluşturduğunu belirterek bu coğrafi konumun, Kürtlere kimliklerini koruma imkanı verdiği gibi doğal bir mekan olduğunu belirtir. Kısaca Jwaideh'e göre Kürdistan Kürtlerin yaşadıkları coğrafyadır ve bu coğrafyanın dağ blokları ile çevrili olması da Kürtler için "doğal bir yurt" haline gelmiştir.

Bu yaklaşım, yani halkların yaşamında doğal çevrenin, coğrafyanın etkisinin kaçınılmazlığı, sadece "yurt" edinilen yeri değil aynı zamanda halkların karakterlerini etkilemiştir. Coğrafyanın insanlar, toplumlar üzerindeki etkisi belki de kendini en net şekilde Kürdistan ve Kürtler özelinde gösterir. Kürdistan'ın coğrafi yapısı, Kürt toplumunun temel özelliklerini açıklayıcı faktörleri taşır. Kürdistan'ın dağlık bir yapıya sahip olması Kürtlerin dış dünyadan kopuk yaşamasına neden olmuştur. Kürdistan'ın dağ blokları arasında yer alması aynı zamanda Kürtleri kendi içinde bölerken aşiret yapısının oluşumundan Kürtçenin farklı lehçelere bölünmesine kadar birçok açıdan, belirleyici etkide bulunmuştur. Bu da Kürtlerin kültürel olarak güçlü bir hafızaya sahip olmalarını, günümüze dek onlarca kez işgale, talana uğramasına rağmen kültürlerini korumalarını sağlamıştır.⁴⁶

Kürtler üzerine araştırma yapan bir başka akademisyen olan Izady ise halihazırda tartışmalı olan Kürdistan'ın Batı sınırlarını daha da genişleterek büyük bir Kürdistan haritası çizmektedir. Izady, Kürdistan'ı ters "V"

44 Muhammet Emin Zeki Beg, "Kürtler ve Kürdistan Tarihi", s. 35-36.

45 Wadie Jwaideh, "Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi: Kökenleri ve Gelişimi", s. 29-30.

46 Nejat Abdulla, "İmparatorluk, Sınır ve Aşiret: Kürdistan ve 1843-1932 Türk-Fars Sınır Çatışması", s. 39.

harfine benzetir ve V'nin kollarının Akdeniz'e, Basra Körfezi'ne kadar uzandığını, kolların birleştiği noktanın ise Kafkasya olduğunu öne sürer. Izady'ye göre bu tarihi olarak Kürtlerin yaşadığı bölgedir. Ancak yapılan savaşlar ve göçler sonucunda Kürdistan'ın sınırları git gide küçülmüştür.⁴⁷

Kürdistan Haritalarında Jeopolitik Söylem

Sadece Kürdistan'ı haritalandırmak değil Kürtlerin nerede yaşadığını belirlemek, Kürtler üzerine çalışma yürüten araştırmacıların en büyük problemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihte Kürtlerin farklı imparatorlukların sınırları içinde bölünmüş bir şekilde on yıllar boyunca yaşamış olmaları Kürtlerin farklı tarihi serüvenlerinin olmasına ve buna bağlı olarak da kimliklerinde farklılaşmasına neden olmuştur. Bugün dile vurgu yapılarak Kürtlerin kimliklerinin belirlenmesi ya da tanımlanması meselesi yine aynı sebepten ötürü sorunlu bir yöntem olarak gören çalışmalar mevcuttur. Zira Ortadoğu'da çok büyük bir Kürt nüfusu olmasına rağmen kendi içlerinden birbirlerinden farklılaşan lehçelerin kullanılması –ve hatta bazı lehçeler için (örneğin Zazaca) Kürtçe'den farklı bir dil olduğu iddiası olması- kimlik ve dil arasında ilişki kurularak bir ayırım yapılmasına da mani olmaktadır.⁴⁸ Ayrıca çok büyük bir kısmı İslam dinine mensup olan Kürtlerin, mezhepsel olarak da Alevi/Şii-Sünni şeklinde ayrışmaları araştırmacılar için yine başka bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁹

Bu tartışmaların ekseninde çizildiği varsayılan en eski harita 1596 yılına kadar gitmektedir. Bu haritaya dönemin Kürt entelektüeli ve Osmanlı diplomatı olan Şeref Han Bitlisi tarafından kaleme alınan Şerefname'de rastlarız. Kürtlerin çizdiği Kürdistan haritaları arasında en eskisi olarak kabul edilen Şerefhan'ın çizdiği (Şekil 1) harita da yine benzer bir zorluğu içinde taşımaktadır. Şerefhan'ın haritası, Şerefname'de yaptığı açıklamaya göre, Kürtçe'nin konuşulduğu coğrafya dikkate alınarak çizilmiş haritadır. Eserinde Kürt dilinin inceliklerini farklılıklarını, lehçelerini anlatan ve Kürtçeyi lehçelerine göre sınıflandıran Şerefhan, Kürtçe'nin lehçeleri

47 Mehrdad R. Izady, “Kürtler: Bir el kitabı: Kürtler”, İstanbul: Doz Yayıncılık, Üçüncü Baskı, 2011, s. 21.

48 Martin Van Bruinessen, “Ağa Şeyh, Devlet”, İstanbul: İletişim, 8. Baskı, 2013, s. 41-43.

49 Bu tartışmaların kökeni hakkında kapsamlı bilgi için bkz: Martin van Bruinessen, Kürtlük, Türklük Alevilik, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

olarak belirttiği Kurmanci, Lur (Lor), Kelhuri ve Gornani lehçelerini konuşan Kürtleri haritasında Kürdistan'a dahil etmiştir. Şerefhan, Kürtçe olup olmadığı bugün dahi tartışılan Zazaca'nın konuşulduğu yerleri Kürdistan'a dahil etmezken, günümüzde büyük çoğunluğu İran'ın iç kesimlerinde kalan ve Luristan olarak bilinen bölgeyi ve Lorları da Kürt olarak kabul ederek haritasına eklemiştir.⁵⁰ Öte yandan Bitlisi'ye göre Kürtler iki kısımdan oluşmaktadır: Bacan-Başan ve Boht sülaleleri. Bitlisi, eserinde bu aşiretlerin ikisinin de Dicle Nehri civarında olduklarını belirterek Kürtlerin olası atalarının bu iki aşiret olduğunu söyler. Eserin devamında Bitlisi, Kürtlerin atalarının buradan gelmekle beraber Kürtlerin vatanının da hep burası olduğunu söyler.⁵¹ Örneğin Bitlisi birçok Kürt aşiretinin kökeninde Arap olduğunu söyler ama bu aşiretleri de son tahlilde Kürt olarak kabul eder. Kısacası Şerefname, Kürt kimliğini belirlerken hem etnik hem de dil menşei olan bir kimlik tanımlaması yapmıştır. Bu bakımdan Şerefhan'ın Kürt kimliği adına, yarı etnik bir terim kullandığını söyleyebiliriz.⁵²

Öte yandan Bitlisi'nin haritası kimi çalışmalara göre jeopolitik kaygıları da içermektedir. Dönemin Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim'in doğu seferlerine çıkması ve Şiiğin temsilcilerini yapan Şah İsmail ile olan mücadelesinde, Osmanlı toprakları içinde kalan Şii Kürtlere yönelik baskı siyaseti uygulanmış ve birçok Şii Kürt öldürülmüş ya da yerlerinden edilmiştir.⁵³ 1514'te kazanılan Çaldıran Savaşı sırasında Bitlisi'nin aracılığıyla birçok Kürt aşireti Yavuz Sultan Selim'in tarafında savaş girmiş ve karşılığında da savaş sonrasında bu aşiretlere buldukları bölge için sınırların kontrolü ve egemenlik gibi haklar verilerek "Birleşik Kürdistan" tartışmasının önüne geçilmiştir. Ayrıca harita üzerindeki bir başka tartışma ise günümüzde İran içlerinde bir eyalet olan Luristan'ı kapsayan bölgenin de Kürdistan'a dahil edilerek Lorları da Kürt olarak kabul etmesi Bitlisi'nin genişlemeci eğilimleri olan bir harita çizdiği yönündedir.⁵⁴

50 Hakan Özoğlu, "Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği", s. 40.

51 Muhammet Emin Zeki Beg, "Kürtler ve Kürdistan Tarihi", s. 66-67.

52 Hakan Özoğlu, "Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği", s. 40-44.

53 Martin Van Bruinessen, "Ağa Şeyh, Devlet", İstanbul: İletişim, 8. Baskı, 2013, s. 216.

54 Maria T. O'Shea, "Trapped Between the Map and Reality", s. 71.

Şekil 1: Şerephan'a göre Kürdistan⁵⁵

Fark edildiği üzere Bitlisi'nin haritasında tartışma konusu olan daha çok Kürdistan'ın doğu sınırları olmuştur. Osmanlı-Safevi çekişmesi sebebiyle Kürdistan'ın doğu sınırı sürekli olarak değişmiş ve Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'nun büyük bir kısmını kontrol etmesi göz önünde bulundurulursa sınırlarla ilgili başka bir tartışmadan bahsedemeyiz.

Dünyadaki dengelerin ve buna bağlı olarak da sınırların yeniden belirlendiği Birinci Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı Devleti'nin mağlup olması ve dahası dağılmasıyla birlikte Ortadoğu'da birçok devlet ortaya çıkmıştır. Bu dönem de hem itilaf devleti hem de bölgesel temsilciler arasında en çok tartışma konusu kurulması planlanan Kürdistan ve Ermenistan devletleri olmuştur.

55 Hakan Özoglu, "Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği", s. 41.

Batılı devletlerin bölgeye ilişkin arzuları ve müdahaleleri zaten savaşın çok öncesinde başlamıştı. Savaş sırasında büyük bir kısmı Osmanlı sınırları içinde kalan Kürdistan, savaş sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesiyle büyük tartışmaların merkezinde yer almıştır.⁵⁶ Bu dönemde Kürdistan'a ilişkin tartışmalarda üç farklı tarafın emelleri vardı. Bir yanda Batılı devletlerin savaş sırasında yaptıkları gizli anlaşmalar neticesinde kendi çıkarlarına uygun olacak şekilde Kürdistan'ın bağımsızlığını savunan İngilizlerin, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından siyasi bir güç olarak kendini kabul ettiren ve Kürdistan'ın yeni Türk devletine bağlanmasını savunan Mustafa Kemal'in öncülük ettiği Türkiye ve Kürdistan'ın bağımsızlığını savunan Kürt cemiyetleri.

Dünya Savaşı'nın sonunda, Kürtler arasında ilk milliyetçilik kökenli isyanlar başlamış, milliyetçilik propagandası yapan cemiyetler kurulmuştur. Artık bu dönemde "Osmanlılı" olma vurgusunun yerini "Kürt" olma vurgusu almıştır. Bununla birlikte Kürt kökeninin araştırıldığı çalışmalar artarken Kürt kimliğine ilişkin tartışmalar da alevlenmiştir. İşte böylesi bir atmosferde Kürdistan haritaları da çizilmeye başlamıştır. Bu dönemde çizilen haritalarda etnisite kökenli olarak Kürt kimliğinin temel alındığı görülmüştür. Ayrıca bu dönem çizilen haritalar özellikle de Paris Barış Görüşmeleri'ne sunulanlar Kürdistan'ın uluslararası konu haline gelmesini sağlamıştır. Ancak Ortadoğu ile ilgili planları olan sadece Kürt milliyetçileri değildi. Aynı dönem Batılı güçlerin de Ortadoğu ile ilgili jeopolitik planları vardı.⁵⁷

Kürdistan'ın Osmanlı Devleti ile İran arasındaki sınırı 1639 yılında iki taraf arasında yapılan anlaşmada belirlenmişti. Birinci Dünya Savaşı'na girildiğinde ve günümüzde de bu anlaşmayla belirlenen sınır aynıdır.⁵⁸ Birinci Dünya Savaşı sonrasında tartışmaların merkezinde kalan kısım, günümüzde Kürdistan Bölgesel Yönetimi-Türkiye ve Suriye-Türkiye sınırını oluşturan bölgeydi. Bu tartışmalara ilişkin olarak Paris Barış Görüşmelerine, Sevr'e ve Lozan'a sunulan haritalar, tarafların Kürdistan üzerine jeopolitik söylemlerinin en açık halidir.

Bunu en açık bir biçimde Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında hatta öncesinde çizilen ve uluslararası komisyonlara sunulan haritalarda

56 Maria T. O'Shea, "Trapped Between the Map and Reality", s. 55.

57 Hakan Özoğlu, "Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği", s. 53-54.

58 Vasilyeva, E. I., "Osmanlı İmparatorluğu'nun ve İran'ın Yapısı İçerisindeki Kürtler", Kürdistan Tarihi, M. S. Lazarev, Ş. X. Mihoyan (ed.), Avesta, İstanbul, 2013, s. 73.

görürüz. Elbette ki bu anlaşmaların ilki daha savaş bitmeden önce çizilen Sevr Anlaşması'dır. Bu anlaşmada, sonraki yıllarda göreceğimiz gibi Kürt milliyetçilerinin taleplerinin aksine Kürdistan küçük bir bölgeye (Şekil 2) sıkıştırılmıştır. Izady'ye göre⁵⁹ bunun nedeni İngiltere'nin bölgeyi hakimiyet altında tutmak için bir Irak Devleti kurmak istemesi ve Fransızlara söz verilen bölgenin (Suriye) olmasıdır. Öte yandan İngiltere, Kürt liderlerinin Osmanlı'dan bağımsızlık taleplerini bilmektedir ancak kendi çıkarları gereği Kürdistan'ın bu bölgeye hapsedilmesi gerekmektedir. Anlaşmadan sadece bir yıl önce Kürdistan Devleti için bağımsızlık değil İngilizlerin ve Fransızların etkisi altında bir bölge öngörüyorlardı. Dikkat çekilmesi gereken husus, anlaşmada öngörülen Kürdistan, Şerif Paşa'nın ve Emin Ali Bedirhan'ın bağımsız Kürdistan talebinden daha küçük bir bölgeyi kapsamaktadır.⁶⁰

Şekil 2: Sevr Anlaşması⁶¹

Kürtler tarafından çizilen uluslararası bir konferansta tartışma konusu olan belki de ilk harita General Şerif Paşa'nın haritasıdır. Paris Barış

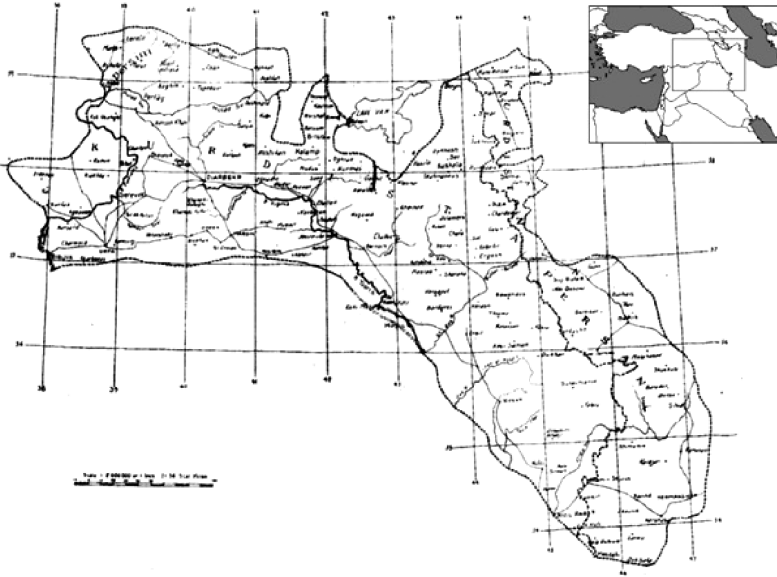
59 Mehrdad R. Izady, "Kürtler: Bir el kitabı: Kürtler", s. 13-16.

60 Hakan Özoglu, "Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği", s. 54-55.

61 Whitney Dylan Durham, "The 1920 Treaty of Sevres And The Struggle For A Kurdish Homeland In Iraq and Turkey Between World Wars", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Oklahoma State University, 2010, s. 118.

Görüşmeleri'ne katılan tek Kürt temsilcisi olan Şerif Paşa, görüşmelerde sunduğu harita (Şekil 3)⁶² sonrasında önemli tartışmalara neden olsa da Şerif Paşa'nın iddiası Wilson ilkelerine dayanmaktadır. "Ulusların kendi kaderini tayin hakkı" ilkesi gereğince haritada gösterilen bölgede Kürtlerin yaşadığını iddia eden Şerif Paşa, kurulması planlanan Kürdistan sınırlarının görüşmelere getirdiği harita sınırlarına uygun olması gerektiğini savunmaktadır. Paris Barış Görüşmelerine Şekil 3'teki haritayı sunan Şerif Paşa Kürdistan'ı şu şekilde çizmiştir:

"Etnografik açıdan Türkiye Kürdistanı'nın sınırları Kuzeyde Ziven'de Kafkas sınırları üzerinde başlıyor ve Batıda Erzurum'dan, Erzincan, Kemah, Arapkir, Behimsi, Divrik, Güneyde Harran, Sincar Tepeleri, Tel Afsar, Erbil, Kerkük, Süleymaniye, Akkirman, Sinna; Doğuda Rewanduz, Başkale, Vezirkale yani İran sınırından Ağrı dağına kadar devam ediyor".

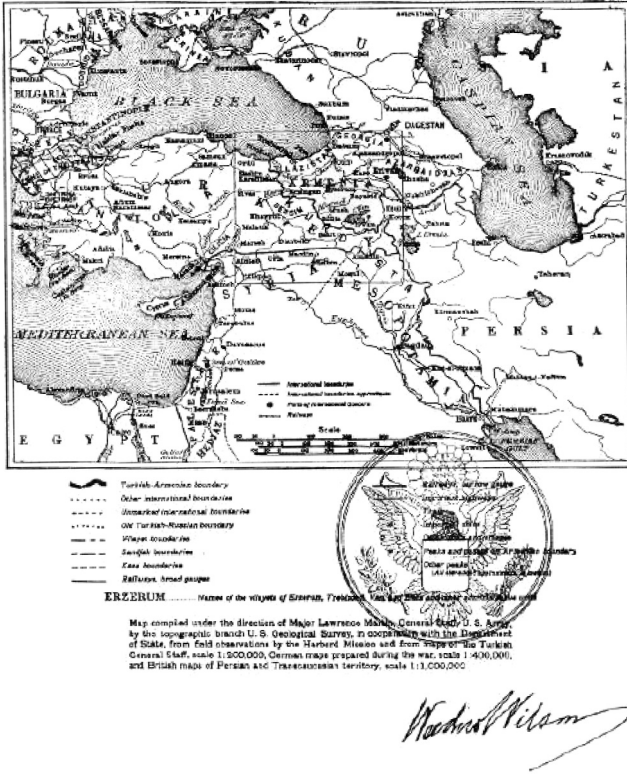
Şekil 3: General Şerif Paşa'nın Kürdistan Haritası

Şerif Paşa'nın sunmuş olduğu haritada Kürtlerin yaşadığı yerleri gösterdiğini iddiasıyla bu sınırlar içerisinde bir Kürdistan Devleti talebinde

62 Whitney Dylan Durham, "The 1920 Treaty of Sevres And The Struggle For A Kurdish Homeland In Iraq and Turkey Between World Wars", s. 78.

bulunmuştur. Ancak harita, her ne kadar Kürtlerin yaşadığı bölgeleri gösterdiği iddiasında bulunsa da yine o dönem kurulması muhtemel Ermenistan Devleti iddiaları ile çakışmayacak şekilde çizildiği görülmektedir.⁶³ Zira Şerif Paşa'nın haritasında Kürdistan'ın Kuzeyi daha güneyden çizilerek Van Gölü ve çevresi Kürdistan'ın sınırlarının dışında bırakılmıştır. Çünkü o dönem kurulması planlanan Ermenistan'a Van Gölü ve çevresinin verilmesi vaat edilmiştir. (Şekil 3). Bu nedenle Şerif Paşa'nın Kürdistan haritası Kürtlerin yaşadığı bölgeyi göstermediği, jeo-stratejik bir dil barındırdığı suçlamasına maruz kalmıştır.⁶⁴

Map showing the boundaries of Armenia as awarded by PRESIDENT WILSON.

Şekil 4: Woodrow Wilson planına göre Ermenistan, 1919

63 Maria T. O'Shea, "Trapped Between the Map and Reality", s. 143.

64 Whitney Dylan Durham, "The 1920 Treaty of Sevres And The Struggle For A Kurdish Homeland In Iraq and Turkey Between World Wars", s. 28.

Van Bölgesi'nin durumu, Kürt milliyetçileri arasında ciddi tartışmalara yol açmış, Şerif Paşa'nın, Paris Barış Konferansı'ndan önce, Ermeni temsilcisi Bogos Nubar Paşa ile anlaşmaya vardığı şeklinde yorumlanmıştır. Anlaşma sonucunda ise belki de Van Bölgesi'ni Kürdistan dışında tutan ilk ve tek harita çizilmiş oldu. Bunun sonucunda ise Şerif Paşa'nın haritası Kürt milliyetçileri arasında kabul edilmediği gibi uluslararası alanda sunulan Kürdistan haritalarının da Kürdistan'ın kuzey sınırından taviz verilmeye çalışıldığı görülmektedir.⁶⁵

General Şerif Paşa'nın haritasından sonra 1920'de Emin Ali Bedirhan'ın British High Commissioner'a sunduğu Kürdistan haritası da başka bir sınır tartışmasını gündeme getirmiştir. Şekil 5'te görüldüğü üzere Şerif Paşa'nın haritasının aksine Van Bölgesi bu kez o dönem kurulması muhtemel Ermenistan'ın aleyhinde olacak şekilde Kürdistan'a dahil edilmiştir. Bedirhan'ın Kürdistan haritasıysa şu şekilde çizilmiştir:

“Kürt toprakları (Kürtlerin çoğunlukta olduğu yerler) Diyarbakır, Harput, Bitlis, Van ve Musul vilayetleri ile Urfa sancağını kapsamaktadır”. Bedirhan'ın haritası, Şerif Paşa'nınkinin tersine Van Bölgesi'ni Kürdistan'ın içine dahil ederken güney sınırını da Akdeniz sahillerine kadar uzatıyordu.⁶⁶

Şekil 5: Emin Ali Bedirhan'ın Kürdistan Haritası

65 Hakan Özöglü, “Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği”, s. 54-55.

66 Hakan Özöglü, “Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği”, s. 56.

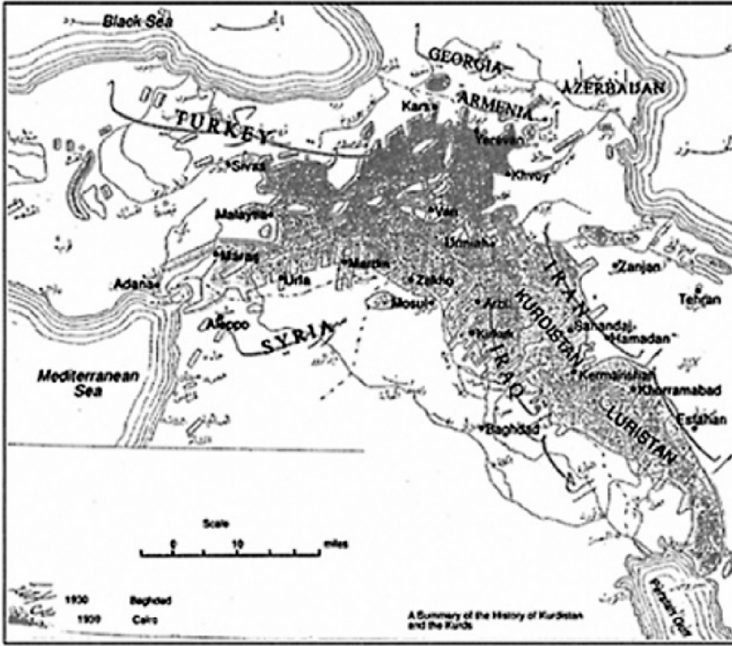
Ancak bu kez de başka bir sınır tartışması gündeme gelmiştir. Emin Ali Bedirhan'ın haritası da yine Wilson ilkelerini referans göstermekte ve bu bağlamda haritanın Kürtlerin yaşadığı yeri gösterdiği iddia edilmektedir. Haritanın dikkat çeken yönü ise Kürtlerin yoğun olarak yaşayıp yaşamadığı tartışmalı olan ve Akdeniz'e bağlanan, günümüzde Türkiye sınırları içerisinde yer alan Hatay'ın da Kürdistan'a dahil edilmesidir.

Aslında gerek Şerif Paşa'nın gerekse de Emin Ali Bedirhan'ın haritası Kürtlerin özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında haritanın önemini kavradığını göstermektedir. Şerif Paşa'nın bağımsız ve büyük Kürdistan için bir taktik izleyerek Van Bölgesi'ni Kürdistan'ın dışında tutması da Emin Ali Bedirhan'ın Kürdistan Güneybatı sınırını Akdeniz'e kadar ulaştırması da haritanın stratejik anlamda kullanıldığını göstermektedir. Zira o dönem büyük denizlere açılmanın jeopolitik olarak ne kadar önemli olduğu bilinmektedir.

Her iki harita karşılaştırıldığında çizilen haritaların harita çizenlerin çıkarlarıyla ve izleyecekleri siyasetlerle ilişkili olduğu görülmektedir. Şerif Paşa'nın, Ermeni temsilcisi ile anlaşması ya da Bedirhan'ın Kürdistan sınırlarını Akdeniz'e kadar uzatması belli siyasi çıkarların belirtileridir. Öte yandan her iki haritadaki benzer yönse Kürdistan'ın doğu sınırına ilişkin olarak önemli bir tartışmanın yaşanmamış olmasıdır. Bu bakımdan Kürdistan'ı çizmenin, çizenin siyasi algısına göre sürekli değişiklik gösterdiğini söyleyebiliriz.⁶⁷

Savaş sonrasında Ortadoğu'da yeniden çizilen sınırlarla iki yeni devlet doğmuştur. İngiltere savaş sonunda kendi denetiminde bir Irak Devleti'ne öncülük etmiş, Fransızların kontrolünde Suriye'nin de kurulmasının ardından Kürtlerin devlet talepleri bastırılmıştır. Sonuç olarak savaş sonunda Kürdistan, dört farklı devletin sınırları içinde gömülü kalmıştır. Ancak Kürtler diplomatik olarak kaybetmelerine, devlet talepleri yok sayılmasına rağmen Kürtlerin coğrafi tahayyüllerindeki "Büyük Kürdistan" fikri -sınırları her ne kadar değişiklik gösterse de- var olmaya devam etmiştir. Bu nedenle de sınırlar belli bir dönem istikrarlı bir şekilde varlığını devam ettirse de sınırlara muhaliflik teşkil eden Kürdistan haritaları çizilmeye devam etmiştir.

67 Karen Culcasi, "Locating Kurdistan", s. 111.

Şekil 6: Muhammed Emin Zeki'nin Kürdistan haritası

Bu şekilde çizilen önemli bir harita dönemin Irak hükümetinde Ulaştırma Bakanlığı görevini yürüten ve bir Irak Kürdü olan Muhammed Emin Zeki'den gelmiştir. Muhammed Emin Zeki'nin haritasının önemi o döneme kadar Kürtlerin yaşadığı bölgenin dağılımını gösteren ilk harita olmasıdır. Emin Zeki, bu haritayı çizerken birçok kaynaktan faydalanmıştır. Bunların başındaysa Kürt aşiretlerinin dağılımını gösteren 1908 Mark Sykes haritası ve Hindistanlı bir şirketin çizdiği harita ve İslam Ansiklopedisi gelmektedir.⁶⁸ Muhammed Emin Zeki'nin haritası savaş sonrasında çizilen diğer haritaların aksine herhangi bir devlet talebi içermiyordu. Ancak bu haritada ve sonraki haritalarda dikkat çekici önemli bir nokta var ki o da artık Kürtlerin, özellikle savaş sonrasında, haritanın önemini çok iyi kavramış olmalarıdır. Bu döneme kadar çizilen pek fazla harita gündeme gelmemesine rağmen bundan sonra Kürt temsilcilerinin uluslararası görüşmelerde –şayet başarabilirlerse- bir “Büyük Kürdistan” haritası gündeme getirmeye çalışmışlardır.

68 Maria T. O'Shea, “Trapped Between the Map and Reality”, s. 150.

Şekil 7: Mısır'daki Kürt grupların Kürdistan haritası⁶⁹

Bu çabalardan ilki Mısır'daki Kürt gruplardan gelmiştir. Şekil 7'deki harita herhangi bir resmi içerik taşımamakta ancak günümüzde dahi propaganda amacı ile kullanılmaktadır. Ancak haritanın “bağımsız akademik çalışmaların” bir sonucu olarak ortaya çıktığı iddiasını da taşımaktadır.⁷⁰

Öte yandan dönemin haritaları incelendiğinde savaşın hemen sonrasında çizilen haritalara göre önemli bir farklılığı olduğu da görülecektir. Gerek propaganda amacıyla olsun gerekse resmi, uluslararası birimlere ulaştırmak amacıyla çizilmiş olsun çizilen Kürdistan haritalarının (Şekil 6,7,8'deki haritalarda görüleceği üzere) savaş sonrasında çizilen haritalarına göre sınırların önemli oranda genişlediğini görüyoruz. Örneğin 16. yüzyılda Bitlisi tarafından çizilen Kürdistan haritasında Lorlar yani Loristan da Kürdistan'ın sınırları içine dahil edilirken savaş sırasında ve sonrasında çizilen haritalarda Loristan Kürdistan sınırlarının dışına çıkmaktadır. Ancak ilerleyen tarihlerde çizilen haritalarda sadece Loristan, Kürdistan'a dahil edilmemiş Kürdistan'ın sınırları denizlere uzanacak kadar genişlemiştir. Bunun sebebi olarak Kürtlerin haritayı önemli bir söylem biçimi olarak kullanmaya başladıkları ve dönemin atmosferinin de –Sovyetler'in

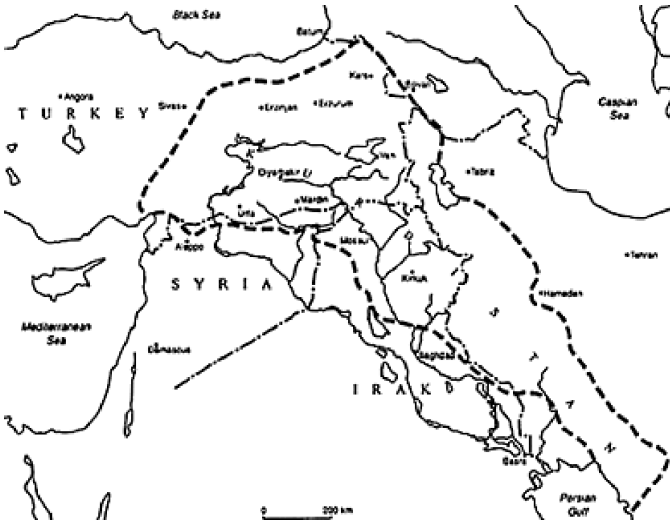
69 Maria T. O'Shea, “Trapped Between the Map and Reality”, s. 151.

70 Maria T. O'Shea, “Trapped Between the Map and Reality”, s. 150.

İran'ı işgali, Mahabat Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi- Kürtlerden yana estiğini de söylemek de fayda var.⁷¹

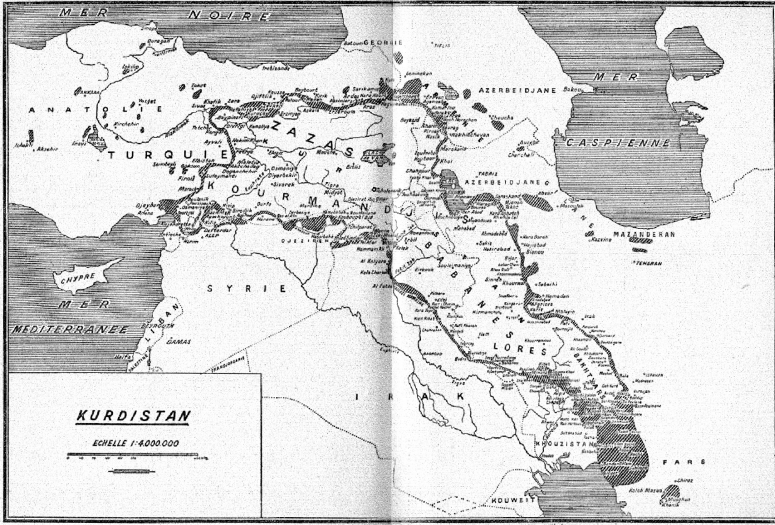
Şekil 8: Rizgari Partisi'nin Kürdistan haritası

Şekil 9: Kürt Ligi'nin haritası, 1945⁷²

71 Maria T. O'Shea, "Trapped Between the Map and Reality", s. 155.

72 Maria T. O'Shea, "Trapped Between the Map and Reality", s. 154.

Şekil 10: Kürt Ligi tarafından Birleşmiş Milletler'in Paris toplantısına (1948) gönderilen harita⁷³

Bu bağlamda bahsedebileceğimiz bir başka harita Rizgari (Kurtuluş) Partisi tarafından çizilen (Şekil 8)⁷⁴ ve Birleşmiş Milletler'e sunulması için Bağdat'taki Amerikan elçiliklerine verilen haritadır. Bu harita da incelendiğinde tıpkı bundan önceki haritalar gibi Kürdistan'ın geniş bir alana yayılması ve en önemlisi Kürdistan'ın her iki sınırının da denizlerle bağlantısının olmasıdır. Öte yandan yine benzer özellikler taşıyan bir başka harita olarak da Kürt Ligi'nin Birleşmiş Milletler'in San Francisco Konferansı'na (1945) sunduğu harita (Şekil 9) gösterilebilir. Kürt Ligi'nin San Francisco Konferansı'na gönderdiği haritaya bakıldığında önceki haritalara göre kuzey sınırların daha fazla genişletildiği ayrıca bugünkü Suriye içlerine de daha fazla uzandığı görülebilir. Yine Kürt Ligi tarafından 1948 yılında Paris'te toplanan Birleşmiş Milletler toplantısına sunulan muhtıradan Kürtlerin durumu hakkında bilgi verilmiş ve aynı dosyada Kürtlerin 1948 Nisan ayı itibariyle yaşadığı bölgeleri gösteren harita (Şekil 10) gönderilmiştir. 29 Kasım 1948 tarihli bu muhtıra Paris'te “Memorandum

73 Mémorandum sur La Situation des Kurdes et Leur Revendications, Paris, 1948, s. 48-49.

74 Maria T. O'Shea, “Trapped Between the Map and Reality”, s. 154.

Sur La Situation Des Kurdes Et Leur Revendication (Kürtlerin Durumu ve Talepleri Üzerine Memarandum)” ismiyle görüşülmüştür. Yine bu haritada da Kürdistan geniş bir coğrafyaya yayılmış şekilde karşımıza çıkmakta ve iki güney sınırı da denize sınır olacak şekilde çizilmiştir. Birleşmiş Milletler toplantısına sunulan bu bildiri de Kürt Ligi, Kürtlerin tarihten bu yana bu topraklarda yaşadığını söyleyerek bölgeye gelen ve anılarını kitaplaştıran Batılı diplomatların, askerlerin görüşlerinden bahsedilmektedir. Öte yandan yine bölgede yapılan arkeolojik kazılarda da Kürdistan ismine rastlanıldığını ve bu nedenle de aslında bölgenin hem tarihi olarak hem de arkeolojik olarak kanıtı olarak sunulmuştur. Ayrıca Kürtlerin İslam öncesinde de bu topraklarda yaşadığı özellikle vurgulanırken ataları Medlerin mirasçısı oldukları ve Antik çağdan günümüze kadar Ortadoğu’da her zaman kilit rol oynadıkları vurgulanmıştır.⁷⁵

Sonuç

Tarihte çizilen Kürdistan haritalarına bakıldığında, tüm haritalar Kürtlerin yaşadığı alanı gösterdiğini iddia etse de sınırların dönemin siyasi atmosferine göre strateji ve taktik hesaplı olarak sürekli değişim geçirdiğini ve her haritanın da sürekli tartışma konusu olan dayanaklar üzerine kurulu olduğunu görüyoruz. Bu haritaları çizdiren motivasyon her ne olursa olsun açık olan bir şey var ki o da “Kürdistan” fikri ve haritaları tarih boyunca –bugün olduğu gibi- sürekli canlı kalmıştır. Bu haritalar kimi zaman resmi kurumlara sunulduğu gibi başka birçok amaçla kullanılmıştır. Ancak günümüzde ve geçmişte çizilen Kürdistan haritalarının ortak bir yönü tarih boyunca uluslararası sınırlarla çatışan bir yapısı olduğudur. Günümüzde de Kürdistan haritalarının yoğun bir biçimde –özellikle sosyal medyanın yayılmasıyla Kürtler arasında- kullanıldığını görmekteyiz. Bu durum bizlere Kürdistan haritasının geçmişte olduğu gibi bugün de ne amaçla kullanılırsa kullanılsın Kürtlerin zihninde bir “Kürdistan” fikrini taze tuttuğunu göstermektedir. Ancak bu tahayyül her zaman “bağımsız bir devlet” biçiminde kodlanmamıştır. Günümüzdeki Kürt partilerinin ve aydınlarının çalışmaları incelendiğinde de “Kürdistan” fikrinin üzerinde kimliğin ve tarihin kurulduğu, stratejinin yapıldığı, kültürel ve kimliğe ilişkin bir coğrafyayı çağrıştırdığını söyleyebiliriz. Özellikle savaş sonrası, sınırların yeniden çizildiği dönemlerde Kürt temsilcilerinin bağımsız devlet talebi olmuştur.

⁷⁵ Mémorandum sur La Situation des Kurdes et Leur Revendications, Paris, 1948, s. 8.

Ancak sonraki dönemlerde Kürdistan çoğu zaman Kürt kimliğiyle ve kültürüyle özdeşleşen bir mekan olarak inşa edilmiştir.

Üstelik günümüzde de Kürtlerin önemli bir kısmı bu topraklarda yaşamadığı gibi Kürtçeye ait herhangi bir lehçeyi konuşamayan önemli oranda Kürt nüfusu da bulunmaktadır. Ancak tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen Kürtlerin varlığını devam ettirdiğini ve Kürdistan'a olan ilgilerinin ve aidiyetlerini sürdürdüklerini görüyoruz. Kürtler bugün farklı devletlerin sınırları içerisinde farklı tarihsel serüvenler yaşamışlar, buna bağlı olarak da tarih boyunca farklı süreçlerden geçmişlerdir. Ancak günümüze geldiğimizde Kürtler, Kürdistan'ın sınırları konusunda fikir birliği içinde olmasalar da bir Kürdistan tahayyülü hep canlı tutulmuştur.

Kaynakça

- Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, İskender Savaşır (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2014.
- C. E. Bosworts, E. Van Donzel, B. Lewis and Ch. Pellat (ed.), *The Encyclopaedia of Islam*, Vol 5, Netherlands, 1986.
- David McDowall, *A Modern History of Kurds*, New York: I. B. Tauris, 2007.
- Edward Said, *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, Berna Ülner (çev.), İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Gertjan Dijkink, *National Identity & Geopolitical Visions*, London: Routledge, 1996.
- Gertjan Dijkink, "Geopolitical codes and popular representations", *GeoJournal*, 1999, 46: 293-299.
- Hakan Özoğlu, "*Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*", İstanbul: Kitap Yayınevi, 2009.
- Karen Culcasi, "Cartographically Constructing Kurdistan Within Geopolitical and Orientalist Discourses", *Political Geography*, 25, 2006, s. 680-706.
- Karen Culcasi, "Locating Kurdistan", *Borderlines and Borderlands*, Alexander C. Diener, Joshua Hagen (ed.), Rowman&Littlefield, Lanham, 2010.
- Jeremy Black, *Maps and Politics*, The University of Chicago Press, London, 2002.
- J. Brian Harley, "Deconstruction the Maps", *Cartographica*, Vol. 26, No. 2, 1989, pp. 1-20.
- J. Brian Harley, "Maps, Knowledge and Power", *Geographic Thought* (içinde), George Henderson, Marvin Waterstone (Ed.), New York: Routledge, 2009, s. 129-148.
- Maria T. O'Shea, "*Trapped Between the Map and Reality: Geography and Perceptions of Kurdistan*", London: Routledge, 2004.
- Martin van Bruinessen, "*Ağa, Şeyh, Devlet*", İstanbul: İletişim, 8. Baskı, 2013.
- Martin van Bruinessen, "*Kürtlük, Türklük Alevilik*" İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Mehrdad R. Izady, "*Kürtler: Bir el kitabı: Kürtler*", İstanbul: Doz Yayıncılık, Üçüncü Baskı, 2011.

- Mémorandum sur la Situation des Kurdes et Leur Revendication, Paris, 1948.
- Michel Foucault, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, Ferhat Taylan (çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.
- Michael Biggs, “Putting the State on the Map: Cartography, Territory and European State Formation”, *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 41, No. 2, 1999, pp. 374-411.
- Michael M. Gunter, *The Kurds Ascending*, New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- Michael M. Gunter, *Historical Dictionary of the Kurds*, Maryland: Scarecrow Pr, 2011.
- Muhammet Emin Zeki Beg, *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, İstanbul: Nübihar Yayınları, 2013.
- Nejat Abdulla, *İmparatorluk, Sınır ve Aşiret: Kürdistan ve 1843-1932 Türk-Fars Sınır Çatışması*, İstanbul: Avesta, 2009.
- Sezgi Durgun, *Memalik-i Şahane'den Vatan'a*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Şerefhan Bitlisi, *Şerefname: Kürt Tarihi (1. Cilt)*, İstanbul: Nubihar Yayınları, 2014.
- Vasilyeva, E. I., “Osmanlı İmparatorlu'nun ve İran'ın Yapısı İçerisindeki Kürtler”, *Kürdistan Tarihi*, M. S. Lazarev, Ş. X. Mihoyan (ed.), Avesta, İstanbul, 2013.
- Wadie Jwaideh, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi: Kökenleri ve Gelişimi*, İstanbul: İletişim, 2002.
- Whitney Dylan Durham, *The 1920 Treaty of Sevres And The Struggle For A Kurdish Homeland In Iraq and Turkey Between World Wars*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Oklahoma State University, 2010.
- Yves Lacoste, *Coğrafya Savaşmak İçindir*, Özne Yayınları, Ayşin Arayıcı (çev), İstanbul, 1998.
- Zeynep N. Kaya, “*Maps into Nations: Kurdistan, Kurdish Nationalism and International Society*”, Doktora Tezi, Department of International Relations of The London School of Economics, London, 2012.